

Litteraturstigen

pedagogiskt material för 7-9 och gymnasiet

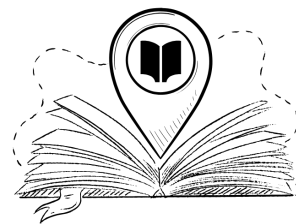

Skapat av Åbolands
litteraturförening rf

Litteraturstigen – Så här kan kartan användas i skolan!

Webbsidan litteraturstigen.fi ger tillgång till en åboländsk digital litteraturkarta. Kartan finns i Google Maps och innehåller inlästa utdrag ur skönlitteratur som utspelar sig i Åboland. De inlästa textutdragen finns bakom markörer som är placerade där berättelserna utspelar sig. Det är Åbolands litteraturförening rf

(ÅLF) som tack vare stöd från flera fonder byggt upp Litteraturstigen. Vår förhoppning är att många människor tack vare kartan bättre ska få syn på lokalt färgad skönlitteratur och alla de verk som finns i bibliotekens hembygdssamlingar. Materialet på Litteraturstigen-kartan är på svenska.

Kartan innehåller också musik med lokal anknytning. De kartlagren har föreningen Riff rf skapat, och de går under namnet Musikkvågen. Helheten, som alltså innehåller både litteratur och musik, har fått namnet Kulturkartan i Åboland.

Nu har ÅLF satt ihop ett material med förslag och idéer kring hur Litteraturstigen kan bli en del av undervisningen i åk 7–9 och gymnasiet. Det är förstås fritt fram att modifiera och anpassa alla uppgifter som vi plockat ihop. En uppgift som vi anger att är lämplig för åk 7–9 kan lika väl anpassas till och lämpa sig för gymnasiet, och likaså tvärtom. Metoder, tips och förslag kan användas så som det känns bäst. Även om vi föreslår t.ex. en skrivuppgift vid ett visst verk, kan samma typ av uppgift användas i arbetet med ett annat verk.

Vi har också skapat en frågesport som kan fungera bra som introduktion till Litteraturstigen. I slutet av det här materialet finns både en länk till den digitala versionen av frågesporten och en bildversion som går att skriva ut.

Hoppas att ni som arbetar i skolan har glädje och användning av Kulturkartan – både av litteratur- och musiklagren! Notera att vi kanske uppdaterar Litteraturstigen under årens lopp då det utkommer nya verk med lokal anknytning. Med andra ord kan vi inte garantera att det pedagogiska materialet för all framtid överensstämmer helt och hållet med materialet på kartan.

Lycka till! Vi önskar er många inspirerande stunder med lokal litteratur!

Åbolands litteraturförening

Januari 2023

Litteraturstigen förverkligas med stöd av:

Eugéne, Elisabeth och Birgit Nygréns stiftelse

Föreningen Konstsamfundet rf

Kimitoöns kommun

Svenska folkskolans vänner rf

Svenska kulturfonden

William Thurings stiftelse

KONSTSAMFUNDET

Innehållsförteckning

Litteraturstigen för åk 7–9	2
Svenska och litteratur	2
1. Arbeta med en större helhet	2
2. Enskilda verk	2
Musik	6
1. Arbeta med en större helhet	6
Låttexter	6
2. Enskilda verk	6
Drama	7
1. Arbeta med en större helhet	7
2. Enskilda verk	7
Bildkonst	8
1. Arbeta med ett valfritt verk	8
Historia, geografi & religion	8
1. Arbeta med en större helhet	8
2. Enskilda verk	8
Biologi & hälsokunskap	11
1. Arbeta med en större helhet	11
2. Enskilda verk	11
Gymnastik	13
1. Arbeta med en större helhet	13
2. Enskilda verk	13
Huslig ekonomi	14
1. Enskilda verk	14
Litteraturstigen för gymnasiet	14
Modersmål och litteratur	14
1. Arbeta med en större helhet	14
2. Boktitlarna som utgångsmaterial	14
3. Enskilda verk	15
Psykologi, samhälle & hälsa	16
1. Enskilda verk	16
Viktiga länkar	19
Frågesport för utskrift	20

Litteraturstigen för åk 7–9

Svenska och litteratur

1. Arbeta med en större helhet

A) Bekanta er med kartan

- Sortera verken. Vilka riktar sig till barn och unga? Vilka utspelar sig i ytterskärgården? Vilka textutdrag finns på platser som du har besökt? Vilken bok utspelar sig närmast platsen där du bor? Vilka författarnamn känner du igen? Vilka av böckerna känner du till? Vilka har du redan läst?
- Arbeta i grupper med 3 personer. Var och en väljer 5 textutdrag och läser dem i sin helhet. Kolla att alla valt olika textutdrag.
- Sedan berättar alla för de andra två i gruppen om textutdragen de läst. Vad är det för text? Vad verkar den handla om? Vem handlar texten om? Vad händer i texten? Hurdant är språket? Vad heter boken och författaren, och var utspelar sig texten? Vilka frågor väcker textutdraget?
- Sammanfatta sedan gruppens intryck i några meningar som de övriga grupperna i klassen får höra. Sammanfattningen kan även göras med ett digitalt verktyg som synliggör arbetet, t.ex. Padlet, Google classroom, Mentimeter eller Socrative.

B) Black Out Poetry

- Välj ett textutdrag.
- Kopiera texten till ett dokument. Skriv ut texten, eller arbeta på dator.
- Läs igenom texten och stryk under de ord eller uttryck du fastnar för.
- Använd sedan en mörk tusch eller överstrykningspenna och stryk över ord som du inte vill ha kvar.
- Resultatet i gruppen blir lika många unika dikter som det finns personer i gruppen!

2. Enskilda verk

Matchboll & Axel:

A) Ett namn säger mer än tusen ord?

- Läs textutdragen.
- Diskutera i grupper: Vad heter jag? Vad kallas jag? Har jag ett smeknamn? Vem får använda det? Har jag ett smeknamn hemma som jag inte vill nämna i skolan? Har jag haft ett öknamn någon gång? Hur var det?
- Informationssök på nätet. Vad betyder ditt namn? Vilket ursprung har namnet? Vilka namn är populära idag? Vilka namn var populära på 1980-talet när böckerna *Matchboll* och *Axel* publicerades?

B) Vi mobbar int'

- Läs textutdragen.
- Mobbningsmekanismer. Vad är det som gör att det är så svårt för de som tittar på att ingripa i mobbningen i *Matchboll*? Varför gör Harald det han gör? Vem hade kunnat ingripa? Hur?

Nagu-nalle på djupa vatten:

A) Att skriva dialog

- Läs textutdraget.
- Låna bokens karaktärer om du vill, eller hitta på minst två egna karaktärer samt en situation. För att skapa karaktärer och situationer kan alla i gruppen brainstorma förslag som antecknas t.ex. på stora tavlan, Mentimeter eller Socrative. Sedan får var och en välja de karaktärer och situationer som lockar dem mest.
- Låt sedan karaktärerna prata med varandra. På dialekt, slang, standardsvenska, finlandssvenska, blandspråk – helt enkelt på ett språk som är rätt för karaktärerna och situationen.

B) Forska om din lokalhistoria

- Läs också det korta utdraget ur "Kejsar-Fina i Högsåra", av Elis Selin.
- Forska i andra kända personer på er hemort. Vem har utmärkt sig? Vem berättas det om? Vad gjorde de personerna? Hur påverkade de samhället? Ge också exempel på nu levande legender. Vad är det som gör dem till legender?

Det röda bokmärket:

A) Förr och nu: folktro

- Läs textutdraget
- Avsnittet innehåller en berättelse om folktro och synsätt som var vanligare förr. Har ni hört liknande berättelser? Vad är skrock och vidskepelse? Tror ni själva på något sådant? (T.ex. att inte gå under en stege eller slå sönder en spegel.)
- Bekanta er med fler berättelser, kanske från er egen hemort? Ni hittar material i bibliotekens samlingar, t.ex. följande:

<https://blanka.finna.fi/Search/Results?lookfor=skrock+och+skr%C3%B6nor&type=AllFields&dfApplied=1&limit=20>

<https://blanka.finna.fi/Search/Results?lookfor=sp%C3%B6khistorier%3A+en+intervjubok&type=AllFields&limit=20>

<https://blanka.finna.fi/Search/Results?lookfor=Elden+som+f%C3%B6rvandlades+till+en+oxe&type=AllFields&dfApplied=1&limit=20>

<https://blanka.finna.fi/Search/Results?lookfor=Det+m%C3%B6rka+%C3%85boland&type=AllFields&dfApplied=1&limit=20>

B) Förr och nu: äktenskap

- Reflektera över de tankar kring äktenskapet som framkommer i textutdraget. Jämför hur vi lever idag med hur det var förut i Åboland eller Finland. Vad vet ni om traditioner kring äktenskap och parrelationer i olika kulturer som ni är bekanta med eller representerar?
- Fråga gärna hemma! Hur träffades t.ex. era mor- och farföräldrar, eller deras föräldrar?

Fruktans färja:Platsen X

- Läs textutdraget
- Låt dig inspireras! Välj en plats som är välbekant - någonstans nära ditt hem, din skola eller någon annanstans i din närmiljö.
- Hitta på en eller ett par karaktärer och skriv en berättelse som utspelar sig på platsen eller nära den. Skriv gärna en händelserik berättelse, kanske händer det något hemskt eller otäckt? Kanske får dina karaktärer vara med om något övernaturligt eller mystiskt, eller kanske det kommer terrorister till din hemtrakt, precis som i boken *Fruktans färja*?

Anna är online:

Kalla kårar, vem där?

- Läs textutdraget.
- Hur tycker ni att författaren bygger upp spänning i sin text? Textutdraget är taget ur sin kontext, men innehåller ändå vissa formuleringar som pekar på att det är någonting kusligt på gång.
- Försök själva bygga upp spännande texter! Förlägg handlingen till ett vid första intrycket alldagligt ställe och välj en till synes vardaglig situation. Skriv om människor som skulle kunna vara du.
- Lek med texten och antyd att någonting hemskt är på väg att hända. Kanske en skugga drar förbi. Kanske någon känner sig iakttagen, eller saknar ett föremål som hen nyss lagt ifrån sig.
- Läs sedan upp din text för en klasskompis. När ni ger respons på varandras texter: tänk på att nämna var spänningsmomenten finns och berätta om vad du såg framför dig eller föreställde dig när du lyssnade.

Bispen:

Läs och diskutera: språkets utveckling

- Vilka ålderdomliga språkdrag upptäcker ni i texten?
- Hur skulle vi säga på modern svenska?

Den gula förvandlingsmaskinen:

A) En god vän

- Läs textutdraget.
- Skriv ner 5 ord som beskriver hur det känns att ha en god vän.
- Skriv sedan ner 5 ord som beskriver hur det känns när det strular med vännerna.
- Samla in hela klassens ord i två anonyma ordsamlingar, t.ex. med hjälp av ordmoln/taggmoln.

B) Gemensam vänskapsdikt

- Skriv en text som handlar om en situation då du har roligt med en eller flera vänner eller en text om när du känt dig sviken av dina vänner.
- Välj sedan en mening i texten och skriv den på en liten papperslapp.
- När alla skrivit meningar på lappar samlar läraren in lapparna och läser upp klassens gemensamma dikt (text) om vänskap. Lapparna kan läsas upp i en slumpmässig ordning. Om någon skrivit in ett personnamn på sin lapp ska det utläsas t.ex. "X".

Dödsdalsdansösen:

A) Medmänniskor

- Läs textutdraget
- Sitt i mindre grupper. Berätta för varandra om upplevelser då ni åkt buss eller tåg och stött ihop med människor ni inte känner.
- Hur brukar ni bete er t.ex. i bussen? Brukar ni prata med andra passagerare? Brukar ni försöka vara tysta för att inte störa andra? Brukar ni iaktta era medresenärer?

Läxa: Spionens inspiration

- Gå någonstans där du ser minst en människa som du inte känner (alternativ: läraren klipper ut bilder av människor som inte är igenkänningsbara kändisar och eleverna får en slumpvis vald bild). Iaktta personen i smyg.
- Försök gissa dig till vem personen är och hur hans liv ser ut. Vad gör hen om dagarna? Varför befinner hen sig just här, just nu? Hurdan familj har hen? Var bor hen? Vad vill eller drömmer hen om att göra? Vilka hinder behöver hen ta sig förbi för att kunna uppnå sin dröm?

Tillbaka i skolan: Fantisera och skriv

- Skriv en fiktiv berättelse, där du utgår från det du fantiserat ihop om personen du iakttog.
- Om personen behöver ett namn får du hitta på ett, och om din text behöver innehålla fler personer, t.ex. huvudpersonens familj eller vänner, kan du skriva in de personer som behövs. Tänk på att bara ta med ett fåtal personer, så är det lättare för dig att hålla ihop berättelsen.

För många länder sedan:

A) Grannens krigshistoria

- Läs textutdraget

Sonen i textutdraget vill inte kallas in i ryska armén, och pappan har ingen förståelse för det. I texten omtalas tjetjenska kriget och kriget i Afghanistan. Den 24.2.2022 anföll Ryssland också Ukraina.

- Gå igenom tillsammans vilka krig Ryssland varit inblandat i, t.ex. sedan mitten av 1900-talet.

B) Värderingsövning om värnplikten i Finland

- Tänk er en linje genom utrymmet. Den ena änden av linjen representerar åsikten "jag vill mycket gärna utföra värnplikten" och den andra änden "jag är inte alls intresserad av att utföra värnplikten". Alla ställer sig på det ställe på termometern (den tänkta linjen) som känns rätt för dem.
- Några personer berättar om sina åsikter och gruppen diskuterar, sedan går ni vidare till nästa fråga.
- Då finns åsikten "värnplikten ska gälla bara män" vid den ena änden av linjen och "alla ska vara värnpliktiga" vid den andra änden. Alla ställer sig på nytt längs den steglösa skalan och några berättar varför de står där de står. Diskutera!

C) Uttryck din åsikt: Värnplikt

- Skriv en argumenterande text (t.ex. ett debattinlägg) där du för fram vad du anser om värnplikten i Finland och om hur den borde utvecklas.

Musik

1. Arbeta med en större helhet

Låttexter

- Välj ett av utdragen och gör om texten till en sångtext eller rap-låt. Uppgiften kan gärna utföras som grupparbete i mindre grupper.
- Alla grupper uppträder med sitt alster och berättar också vilket verk och utdrag de utgått från i sitt skapande.

2. Enskilda verk

Kornknarrems land:

Ta del av textutdraget och sjung sedan klassiska (finlands)svenska visor tillsammans.

Krumsprång:

Musiken i mig

- Läs textutdraget och öppna sedan Musikvågens kartlager för att kolla vilka artister som finns noterade i närheten av er hemort. Vilka musiker och band hittar ni?
- Lyssna på musikklipp och eventuella intervjuer med artisterna.
- Om det inte finns någon musikpunkt på kartan i närheten (t.ex. om ni befinner er i Åbo): dra er till minnes och berätta för varandra om lokala artister ni hört spela.
- Välj sedan, gruppvis, några lokala band eller artister som ni tar reda på mer om. Vilka hör till bandet? Vilken typ av musik spelar bandet eller artisterna? Finns det någon känd musiker som härstammar från era hemknutar? Vem då? Är det fråga om en modern musiker, eller någon som var verksam för länge sedan?
- Vilka instrument spelar du själv? Spelar du i ett band? Tycker du om att sjunga?
- Drömmer du om att bli en artist? Vad vill du uppträda med?
- Vilken musik har format dig? Vilka låtar har varit/är viktiga för dig? I vilka situationer?
- Har du någon gång uppträtt på en scen, och upplevt känslan av att du gjort bort dig så mycket att du velat sjunka ner genom golvet?
- Lider du av scenskräck? Hur är det? Hur känns det att vara väldigt nervös och rädd för att uppträda inför en publik?
- Välj fritt olika metoder och arbeta med de här frågorna, t.ex. genom diskussioner, personliga skrivuppgifter om drömmar eller upplevelser.

Drama

1. Arbeta med en större helhet

A) Läs och dramatisera

- Eleverna arbetar i mindre grupper. Varje grupp väljer ett utdrag som de läser igenom. Sedan dramatiserar grupperna sina utdrag och framför scenen för de andra.

B) Vad hände sedan?

- Tillägg: dramatisera också hur det var tidigare och hur det går sedan! Alltså vad tror ni att händer i berättelsen strax före och efter textutdraget?

2. Enskilda verk

Rigelstenen:

- Läs textutdraget

I texten har en person som levde för 200 år sedan dykt upp i vår tid. Han går på Åbo torg och förundrar sig över det han ser, t.ex. att människor går och tittar på en dosa de bär i handen.

- Fortsätt fantisera – vad är annorlunda nu än för förslagsvis 200 år sedan? Tänk på hur det är att vara ung, gå i skolan, äta middag hos en familj o.s.v. Börja med att fundera tillsammans i grupper.
- Skriv sedan en egen text i 20 minuter. Hitta på en karaktär och låt den dyka rätt ner i en situation i skolan eller på något annat ställe. Texten behöver inte bli helt klar.
- Träffas i mindre grupper igen och berätta för varandra om vad ni hittat på. Om ni vill kan ni läsa det ni skrivit för varandra.
- Välj tillsammans i gruppen en karaktär som ni vill fortsätta jobba med, och en situation.
- Skriv tillsammans ett manus till en scen där personen från dåtiden konfronteras med vår verklighet på 2020-talet. Alla i gruppen ska ha en roll eller uppgift under framförandet.
- Planera, repetera och spela sedan upp era scener för de övriga i klassen.

Bildkonst

1. Arbeta med ett valfritt verk

A) Illustrera en berättelse

- Illustrera ett valfritt textutdrag med den stil eller utrustning som läraren anvisar eller som passar bäst. (Kolteckning, vattenfärger, pastellkritor, collage, serie, digital illustration o.s.v.)

B) Designa en pärmbild

- Välj ett valfritt textutdrag. Läs texten och skapa en pärmbild för verket.
- En annan möjlighet är att skapa en ny pärmbild för ett äldre verk så att dagens läsare lockas till att läsa verket.
- Fundera på: Vilken målgrupp riktar sig texten till? Vilken känsla får du av textutdraget, hur ska du förmedla den på pärmbilden? Vilken stil och vilket typsnitt passar bokens genre?

Historia, geografi & religion

1. Arbeta med en större helhet

A) Textutdrag från en annan kommun

- Gå igenom några av utdragen från en annan stad eller kommun än din egen eller läs en hel bok som utspelar sig i grannkommunen eller -staden så att du får en inblick i vad som är/varit annorlunda och likt jämfört med din egen hemkommun.

B) Läs en historisk skildring

- Läs en historisk skildring (t.ex. *Smutsprovet*, *Locknät*, *Som din dag* eller *Bispen*) och ta reda på mer om den tidsperioden eller det som beskrivs.

C) Intervjua och ta del av personliga berättelser

- Läs om livet i utskären (t.ex. *I havets famn* eller *Prästens andra dotter*) och intervju en person som nuförtiden är bosatt ute på en ö i skärgården. Hur ser livet där ut nu för tiden? Går det som beskrivs i textutdraget att koppla till hur det är att leva i skärgården nu?

2. Enskilda verk

Locknät:

- Arbetarlivet på en bruksort – hur såg vardagen ut? Vilka tankar väcker textutdraget? Vilka lever nuförtiden i liknande förhållanden?

Som din dag:

- En torparfamilj måste flytta. Hur såg torparnas vardag ut? Vad tror ni att familjen äter? Vad tänker mamman och vad tänker barnen? Har du själv flyttat? Hur har du upplevt det? Hur tänker du dig att det är att t.ex. tvingas flytta till ett land långt borta?

Smutsprovet:

- Läs textutdraget.
- Läs mer om verksamhet som tidigare funnits på er hemort, t.ex. ett mejeri, ett valsverk eller en låsfabrik. Vem grundade verksamheten? Varför just där och då? Hur gick det för verksamheten? Finns den kvar fortfarande? Om inte – vad hände?

Kärleken är vårt enda hem:

- Läs textutdraget.
- Prata med äldre släktingar om matvaror och produkter som de minns från sin barndom.
- Kontakta ett lokalt museum och boka in en gäst därifrån eller gör ett besök i museet för att få en bättre bild av hur det kunde se ut i en affär eller ett kök förr i världen. Vilka samlarprodukter finns det idag? Vad har du själv samlat på – eller vad samlar du på?

Blodsband:

- Läs textutdraget.
- Lär er mer om stjärnbilderna på norra halvklotet.
- Ta reda på hur stjärnbilder tidigare använts för navigering, för tideräkning och inom matematiken.

Himlens vrede:

- Läs textutdraget. Lär er mer om åska.
- Ta reda på hur många blixtar det förekommer årligen på olika platser. Var i världen åskar det mest? Vad beror åska på? Hur kan vi skydda oss mot åska? Hur vet vi hur långt ifrån oss en blixtnedslag slog ner?
- Läs om åsknedslag och berättelser om personer som varit med om att åskan slagit ner.

Material: <https://www.hbl.fi/artikel/a7db9ebc-6b69-4ed7-8bdb-fc6906730198>

Bogsvall:

- Läs textutdraget. I den här berättelsen är seglandet ett äventyr, berättelsen är kryddad med humor, och allt går bra trots att allt blir blött.
- Forska i vrak i vår skärgård.
- Läs mer i Böckerna *Vrakboken - Skepnader i havet* (Kim Lund, Erik Saanila) och *Skärgårdshavet under ytan* (Erik och Marina Saanila) och studera följande material på webben:

Nya undersökningar av Estonia (sommar 2022):

<https://www.hbl.fi/artikel/c95297e7-0d5e-4960-81ed-dd78e94088ad>

Vrak-museum i Stockholm (interaktivt material): <https://www.vrak.se/>

- Reflektera över situationen. Hur många vrak ligger det i våra vatten? Får vem som helst dyka ner och titta på dem? Vilka tragiska berättelser dyker upp när ni forskar?
- Lär er grunderna i att läsa sjökort. Var finns farlederna? Hur kan vi undvika att gå på grund när vi rör oss med båt i skärgården? Vad ska vi tänka på för att det ska vara tryggt att röra sig på havet?
- Dela också egna roliga minnen av båtfärder och skärgårdsäventyr med varandra.

Ingens Anna:

- Läs textutdraget.
- I vilken tid skulle ni placera berättelsen? Vilka ledtrådar hittar ni som visar vilken tid det är fråga om?
- Kommenter till läraren: Ledtrådar ni kan hitta i texten är exempelvis: språket i texten, titulerandet, repliken "Det är riktigt kaffe!", att ost är något speciellt och beskrivningarna av hierarkiska förhållanden mellan olika yrkesgrupper. Ni kan också spinna vidare och diskutera kulturen, levnadssättet, god sed, etikett och jämställdhet i anknytning till texten.

Lita på mig:

- Läs textutdraget.
- Besök kyrkogården och kyrkan där ni bor.
- Ta reda på om det ligger någon känd person begravd där. Vem? Vad är hen känd för? Vilken är den äldsta graven ni hittar? Vems grav är det? Vilka titlar står det på gravarna? Hur ser familjegravar ut? Hur verkar de begravda vara släkt med eller relaterade till varandra? Finns det gravar där unga personer ligger begravda? Hur ser nya moderna gravar ut i jämförelse med äldre? Finns det hjältegravar eller en minneslund? Vad är det för platser?
- Boka gärna en guidad tur, så får ni mer information om gravarna och kyrkan. Vilka intressanta berättelser är förknippade med gravstenar, begravda personer eller något annat som inträffat på kyrkogården?
- Läs gärna också textutdraget *Det röda bokmärket* med tillhörande uppgift.

Kompisdeckarna löser paketmysteriet:

Betydelsefulla byggnader i Åbo

- Läs textutdraget.
- Alla i klassen får nämna byggnader som de känner till i Åbo, t.ex. slottet, Domkyrkan och konstmuseet.
- När ni har skrivit en lista med byggnader delar ni in er i mindre grupper och så får varje grupp ta reda på mer om en eller flera av byggnaderna.
- En stund senare fortsätter ni alla tillsammans och då berättar grupperna för varandra vad de lärt sig. Fokusera gärna på så oväntad och i ert tycke intressant information som möjligt, utöver basfakta för att alla ska veta vad det är fråga om för byggnad. Krydda också gärna med egna erfarenheter av byggnaderna.
- Om ni vill arbeta lite mer ingående kan grupperna också skapa en presentation för att kunna visa bilder och lägga fram informationen i punktform.
- Tips: flera av textutdragen på kartan utspelar sig intill kända byggnader på olika håll i stan.

Bispen:

- Läs textutdraget. Vad är det som händer i textutdraget?
- Läs mer om hur det gick till när Finland blev kristet. När skedde korstågen i Finland? Vad trodde finländarna på före korstågen?
- Diskutera valfrihet och tro/olika religioner. Vem väljer vad de tror på?
- Arbeta sedan i grupper och dramatisera den ålderdomliga texten. Försök tala ålderdomlig svenska enligt replikerna i texten.

Biologi & hälsokunskap

1. Arbeta med en större helhet

A) Fakta om fåglar

- Läs ett eller flera textutdrag (ex. *Vinterhamn*, 8.2).
- Lär er mer om flyttfåglars vanor, speciellt måsfåglar. Vad betyder att "rugga" och vad är en "hätta"? Hur går det till när fåglar flyger, eller svävar på vingarna? Hur är det möjligt?
- Lär er mer om tranor.

B) Miljöskildringar i skönlitteratur

- Läs *Kornknarrems land*, 8.2 och *Vinterhamn*.
- Fundera över hur natur och miljö syns i skönlitteraturen. Ibland i form av miljöbeskrivningar, ibland som en mycket viktig ingrediens. Kan ni komma på romaner, noveller eller bilderböcker ni läst där naturen haft en central betydelse?

C) Ut i naturen

- Läs ett eller flera textutdrag (ex. *Vinterhamn*, 8.2).
- Bekanta er med djurspår (i snön). Hur går det att känna igen tecken i naturen? Hur ser djurspår ut på sommaren och på vintern? Gå ut i er närmiljö och leta efter olika djurspår.
- Följ med vilka djur och fåglar ni ser under någon veckas tid. Bekanta er med fåglarnas läten och kännetecken.

2. Enskilda verk

Kornknarrems land:

Artkännedom: blommor till midsommarstången

- Läs textutdraget och ta reda på hur t.ex. vitmåra ser ut.

Under glittrande yta:

Barnafödelse - hur går det till egentligen?

- Läs textutdraget.
- Hur gick det till när du föddes? Har du hört berättelser om det?
- Skriv ner det som berättats för dig, och be dem där hemma berätta mer för dig.
- Gå tillsammans i klassen igenom hur det går till när ett barn föds.

Inget har hänt:

- Läs textutdraget.
- Rita en bild, ett slags karta, över dina framtidsdrömmar.
- Börja med att rita in dig själv i mitten. Runt omkring ritas sedan in en eller flera studieinriktningar du planerar att söka till. Sedan ritas in olika yrken eller arbeten som intresserar dig, samt hobbyer och kanske tankar kring vänner och familj.
- Du får designa din bild precis som det känns bäst för dig. T.ex. kan du rita enkla bollar och skriva ord i dem, eller om du hellre vill kan du använda färger och rita figurer. Du kan också välja att skapa ett collage genom att klippa ut bilder och klistra in dem där du tycker att de passar. Syftet är att du ska få en överblick, få ut dina tankar ur huvudet och kunna titta på dem på ett papper i stället. Då brukar det bli mer konkret.
- När allt du vill ha med finns med: titta på din karta. Vad ser du? Vad tänker du? Vad blir ditt nästa steg?

Lilas barndom:

A) Barnens rätt

- Läs textutdraget.
- Diskutera barns utvecklingsstadier/sociala frågor. Läs gärna också *Långt till himlens bord*, *Prinsessan* och *Blodsband* och reflektera över gemensam tematik och problematik i texterna.
- Ni kan fördjupa er i barnens rättigheter och FN konventionen

B) Kära, kära syskon

- Läs textutdraget
- Fundera tillsammans: Hur är det att ha ett eller flera syskon? Hur är det att vara ensam barn? I vilken ålder är det lämpligt att börja sitta barnvakt? Hurudan är en bra barnvakt? Vad har du för erfarenheter av att passa barn eller yngre syskon? Vilka typer av ansvar får du bära/har du fått bära under din uppväxt? Vilka för- och nackdelar ser du i ett samhälle eller en familj där syskon tar hand om varandra på det sätt som beskrivs i textutdraget?

8.2:

- Läs textutdraget.
- Täck över alla klockor (fungerar bäst där ingen väggklocka finns till hands, t.ex. utomhus) och uppskatta tiden. Hur lång är en minut, eller fem minuter? Hur lätt eller svårt är det att uppskatta? Vilka knep tar ni till? En del människor vet oftast vad klockan är, utan att titta efter. Är du en av dem?
- Vi som samhälle förhåller oss hela tiden till tid. Fundera på: varför har vi sommar- och vintertid? Hur påverkar det dig? Finns det människor som påverkas mer av att ställa om tiden? Varför är det så?
- Ta reda på: vilka olika tideräkningar har vi använt oss av genom historien? Vilka olika kalendrar och tideräkningar används idag utöver vår egen tideräkning?
- Tiden kan uppfattas på olika sätt. Ibland ritas vi upp kronologiska tidslinjer, ibland tänker vi oss tiden som cirkulär. Gemensamt för oss alla är att händelser, känslor och upplevelser påverkar hur vi uppfattar tid. I vilka situationer har du upplevt att tiden nästan stannat eller att den har rusat iväg? Vad påverkade situationerna? Varför verkar tiden gå snabbare ju äldre vi blir?

Gymnastik

1. Arbeta med en större helhet

A) Promenera, spring eller cykla längs en rutt som för er till ett antal platser där det finns textutdrag.

- Lyssna på det inlästa materialet när du är i närheten av platsen. Du kan t.ex. stretcha medan du lyssnar. Se till att alla har den tekniska utrustning som behövs.

B) Dansa ett utdrag

- Läs några utdrag, t.ex. så att du väljer ett som du tycker om.
- Skapa sedan en modern dans som bygger på texten. Välj ett utdrag som känns intressant och ta fasta på känslor, rörelser, energinivåer m.m. i texten.
- Gör gärna uppgiften i mindre grupper och uppträd sedan med dansen utan att avslöja vilket utdrag det är fråga om.
- Åskådarna får gissa. Skriv ner gissning på lappar, samla in dem och gå igenom vilka förslag som kommit in. Sedan visar gruppen sin koreografi igen, och alla får möjlighet att gissa igen. Till slut avslöjar gruppen vilken text de dansat.
- För att göra det lättare att gissa kan läraren begränsa arbetet till t.ex. 10 utvalda texter som eleverna väljer mellan och skapar danser till.

2. Enskilda verk

Kornknarrems land:

- Läs utdraget ur boken och lär er/dansa gamla traditionella ringlekar.

Material: <https://svenska.yle.fi/a/7-887506>

<https://www.kulturosterbotten.fi/om-kulturoesterbotten/materialbank/levande-traditioner/julpaket-et2020/117-julpaketet2020/file> (se s. 6-7)

Boktips: *Kom ska vi dansa - kom ska vi sjunga*, Hahnsson, Stina. Se Blanka:

<https://blanka.finna.fi/Search/Results?lookfor=hahnsson+stina&type=AllFields&dfApplied=1&limit=20>

Huslig ekonomi

1. Enskilda verk

I havets famn:

- Läs textutdraget
- Tillred någon av ortens traditionella maträtter och ta reda på mer om matlagning och maträtter som var vanliga förr i tiden i era hemtrakter.

Litteraturstigen för gymnasiet

Modersmål och litteratur

1. Arbeta med en större helhet

A) Gör en egen version av Litteraturstigen!

- Bekanta er med textutdragen på kartan. Studerandena lyssnar till/läser flera utdrag.
- Sedan väljer alla ett textutdrag och skriver en egen berättelse (i samma stil) med lokal förankring, inom angivna geografiska gränser (välj t.ex. ett område nära skolan som ram för var de studerandes texter får placeras).
- Alla studerande skriver egna texter och platserna där de utspelar sig markeras på en gemensam digital karta.
- Studerandena gör också egna videor, inläsningar eller skapar annat material som går att lägga in på kartan, vid rätt markör.
- Tips: kombinera gärna med miljöbeskrivningsuppgiften i anslutning till *Onda boken* (se nedan).

B) Transformera skönlitteratur till medietext

- Välj ett utdrag och skriv en nyhetsnotis eller ett debattinlägg utgående från det som händer i textutdraget.

C) Låna fram böcker som är med på kartan och läs mer ur dem än bara utdraget.

- Bokprata på valfritt sätt. Kanske ni ordnar boksamtal, spelar in en podd, skriver recensioner, boktipsar på Instagram, Tiktok eller Youtube?

2. Boktitlarna som utgångsmaterial

A) Bokryggspoesi

- Använd så många du vill av boktitlarna och gör bokryggspoesi.
- Skriv ner alla titlar och möblera sedan om dem så att de bildar en dikt.
- Om du vill kan du fylla på med egna ord också, men börja gärna med att använda endast boktitlarna.

B) Skriv in, skriv med

- Välj några (5–10 stycken) av boktitlarna på kartan och lägg in dem i egna meningar så att det blir en helhet.
- Ex. "*Himlens vrede* verkade oändlig. Det fanns inte ett moln på himlen, hettan vräkte ner över staden och så hade det hållit på nu i tre veckor. Hon kände sig som *Dödsdalsdansösen* där hon rörde sig från skugga till skugga som i underlig dans. Ingen annan människa i sikte, så det var en ensam dans. Men den måste dansas. På hennes eget sätt. Hon var sin egen. Hon var *Ingens Anna*. På väg mot ett alldeles eget mål. Hon var som innesluten i ett *Locknät*."

3. Enskilda verk

Jag har letat efter dig:

- Läs textutdraget.
- Skriv en fortsättning på berättelsen. Vad händer sedan? Iakttag noggrant vad texten ger för information om personerna och situationen. Vilka ledtrådar hittar du? Bygg sedan din fortsättning på det du tycker dig ha fått veta. Du får skapa och tolka fritt.
- Skriv också dialog i den text du skriver. Arbeta ca 30 minuter.
- Sätt er sedan i mindre grupper (4–5 personer) och dela med er av era texter. Ni måste inte nödvändigtvis läsa upp allt ni skrivit, utan ni kan välja en del. Det intressanta blir att se om ni skrivit liknande eller olika fortsättningar.

Jag kan inte skriva om nånting som inte är sant:

- Läs textutdraget.
- Analysera texten i utdraget. Hur är den uppbyggd? Hur ser meningsbyggnaden ut och hur används skiljetecken? Poesi brukar vara förtätad, prosa brukar innehålla fler ord. Prosalyriken är ett mellanting.
- Skriv prosalyrik. Tänk ut vad du vill berätta om eller beskriva. Det kan vara något ur din vardag. Hur din dag sett ut hittills, vad du gjorde under veckoslutet eller vad du ser fram emot att göra nästa gång du är ledig från skolan. Du kan också välja att skriva om att gå i skolan eller träffa vänner.
- Skriv ett par sidor. Läs igenom och kontrollera om du vill ändra, stryka, lägga till.
- Sitt sedan i par och läs upp era texter eller valda delar av dem för varandra.
- Ge stöttande respons, diskutera med varandra hur det var att skriva texten, och eventuella textställen som ni funderar över ("Borde jag skriva så här i stället?").
- Dela sedan in klassen i små grupper (4–5 personer) och gå till olika utrymmen så att alla kan uppträda med sin text inför de andra. Alternativt kan ni uppträda i stor klass. Då kan det vara bra att begränsa uppträdandena till att var och en läser max t.ex. 10 rader av sin text. OBS! Alla ska veta när de börjar skriva att de kommer att läsa upp (åtminstone en del av) texten för de andra eller för en mindre grupp.

Laudatur:

- Läs textutdraget.
- Skriv egna ögonblicksskildringar. Börja med att gemensamt kasta fram idéer eller prata om ögonblick att berätta om. Vad kan det handla om för situationer? Ett exempel: I matkön, när du själv eller någon annan råkar mista greppet om brickan, kanske inte tappar den helt, men den vickar till så pass mycket att glaset fyllt med dryck glider i väg och faller i golvet. Vad hinner personen med brickan och glaset tänka? Vad ser hen omkring sig? Vad är det för stämning i ögonblicket?
- Utforska och experimentera med stämningsskapande och beskrivande ord.
- Läs upp det ni skrivit för varandra.
- Stötta varandra och ge eventuellt förslag genom att ställa frågor i stil med "Kan du ytterligare stanna upp här?" eller "Hur doftar/luktar eller låter det här?"

Onda boken:

- Läs textutdraget.
- Skriv egna miljöbeskrivningar. Vilka ljud, ljussken och dofter kännetecknar er hemort? Vad fyller den med liv? Vilka platser är lugna? Vad är speciellt kännetecknande för orten?
- Beskriv din hemort som helhet, eller beskriv en speciell plats som du vill lyfta fram.
- Undersök om du kan beskriva platser och företeelser med oväntade adjektiv eller formuleringar.
- Studera hur andra skriver och beskriver, och låt dig inspireras, t.ex. av textutdraget ur *Onda boken*.
- Sammanställ allas beskrivningar på en egen inzoomad karta. Den här uppgiften går bra att kombinera med uppgiften "Arbeta med en större helhet" (se den första uppgiften i detta avsnitt med uppgifter för gymnasiet).

Psykologi, samhälle & hälsa

1. Enskilda verk

Blodsband:

- Läs textutdraget.
- Diskutera berättarjagets upplevelse. Varför känner hen skam? Vilken situation och kontext kan ni föreställa er i berättelsen? Vad tänker och upplever pappan? Vilka liknande situationer har ni själva upplevt?

Lilas barndom:

- Läs textutdraget.
- Diskutera barns utvecklingsstadier och sociala frågor. I textutdraget lämnas en femåring hemma för att passa sin treåriga lillebror.
- Hur tänker ni att relationen mellan syskon förändras under uppväxten (från barndom till tonåren till vuxendom)? Vilka faktorer påverkar hur relationerna utvecklas?
- Läs gärna också *Långt till himlens bord*, *Prinsessan* och *Blodsband* och reflektera över gemensam tematik och problematik i texterna.

Prästens andra hustru:

- Läs textutdraget.
- Reflektera (diskutera eller skriv) över den bild av människan som författaren Elis Selin ger. Är stadsbor och folk som bor ute i skärgården olika? På vilka sätt i så fall, och vad har det för betydelse? Har du erfarenheter av att känna dig annorlunda än de andra? I vilken situation? Var folk som bodde på landet eller i skärgården förr av ett hårdare och tåligare virke? Hur tog det sig uttryck i så fall?

Prinsessan:

- Läs textutdraget och reflektera över synen på familjer och föräldrarollen genom tiden.
- Vad tycker ni om föräldraledighetsreformen år 2022? Här kan ni läsa mer om den:
<https://riksdagsgruppen.fi/sv/start/article-74072-78932-foraldraledighetsreformen-stoder-et-t-mer-jamstallt-foraldraskap>
<https://elamassa.fi/sv/hem-och-familj/foraldraledigheterna-fordelas-jamnare-mellan-foraldrarna-sa-har-skulle-den-kommande-reformen-paverka-familjer/>
- Hur gjorde era föräldrar när ni var små, och hur skötte era far- och morföräldrar sina barn?
- Läs gärna också *Lilas barndom*, *Långt till himlens bord* och *Blodsband* och reflektera över gemensam tematik och problematik i texterna.

Långt till himlens bord:

- Läs textutdraget.
- Vi placeras i en tid och en situation där ett barn förväntas bära mycket ansvar. För sin lillasyster, för att försvara sina föräldrars beteende. Barnet känner sig tvingat att ta emot hjälp, känner sig som en inkräktare.
- Reflektera över vilka situationer i er egen vardag som påminner om det som händer i textutdraget. Vem skulle kunna finnas där för barnen i berättelsen, och vad skulle hen eller de personerna kunna göra för att stödja barnen?
- Läs gärna också *Lilas barndom*, *Blodsband* och *Prinsessan* och reflektera över gemensam tematik och problematik i texterna.

Min älskade skärgård:

- Läs textutdraget och diskutera marknadsföringsknep.
- Var går det fel i textutdraget? Vilka olika slag av marknadsföringsknep har du blivit utsatt för? Berätta (om du vågar?) om när du lät dig luras och köpte något som efteråt visade sig vara ett mindre lyckat köp?

Musoleet och återfallsflyktingen:

- Läs textutdraget och läs på om processen kring att förnya en viktig bro i er näromgivning, t.ex. Rävsnudsbron som det handlar om i textutdraget.
- Hur går dialogen och diskussionen i debattforum eller bland lobbyister? Kanske finns det andra heta frågor kring trafikleder i er närhet? Ska det vara bro eller färja? Hur ofta ska broklaffen öppnas? Hur mycket vikt ska bron tåla och vem ska sköta om att vägen hålls i farbart skick också när tjälen går ur jorden och vägytan blir full av gropar och bucklor.

Mer info om broar i Pargas t.ex. här: <https://svenska.yle.fi/a/7-10021557>

Själarnas ö:

- Läs textutdraget.
- Läs på om verksamheten på Sjalö. Vilka har vistats på ön?
- Ordna en klassresa till Sjalö och ta del av en guidad tur, eller bjud in en person som kan berätta mer om öns historia. Vilka förändringar har skett i vårt samhälle sedan Sjalö hospital var verksamt? Vilken typ av verksamhet finns nu på Sjalö? Mer info om Sjalö:
<https://www.utinaturen.fi/sjalo> och <https://sites.utu.fi/seili/sv/huvudsida/>

Linda:

- Läs textutdraget.
- Arbeta i mindre grupper. Reflektera över och diskutera hur det är på er hemort – finns det särskilda platser där ungdomar håller till? Eller platser som känns som att de är till för barn, vuxna, äldre personer eller personer med någon form av funktionsvariation? Finns det platser dit alla inte har tillträde? Vad är det som avgör om en plats känns som ens egen? Vilka förändringar skulle ni göra i hur tillgängliga och lockande olika platser är?
- Skriv gärna ner era tankar och skicka e-post till någon av de förtroendevalda eller ungdomsparlamentet på er hemort. Med en tydlig och saklig hälsning är det mycket troligt att era tankar och önskemål förs vidare och eventuellt kan drivas igenom!

Makten och härligheten:

- Läs textutdraget.
- Svenskans ställning i Finland och i våra lokala samhällen är ofta uppe till diskussion. Vad har ni snappat upp inom den diskussionen under den senaste tiden?
- Hur gör ni själva? Håll handuppräkningslista: Vilka av er börjar alltid på svenska i en servicesituation? Vilka väljer att prata finska? Vilka börjar med att fråga om den andra talar svenska? Diskutera också vad som inverkar på hur ni gör. Finns det platser eller situationer där ni tycker att det är ytterst viktigt att få betjäning på svenska, eller gånger då det rent av är bättre att använda majoritetsspråket?
- Berätta om era erfarenheter. Reflektera också över terminologin: vem är finlandssvensk eller sverigefinländare? Vem är finländare eller finne?
- Skriv en kort personlig text om vad svenskan har för betydelse för dig som person. Hur upplever du t.ex. kopplingen mellan språk och kultur? Hur delaktig känner du dig när samhället omkring dig försiggår på finska (t.ex. reklam i gatubilden)? Du kan också skriva i punktform, och helt enkelt göra en lista över faktorer som inverkar på din språkliga identitet och som du tycker är betydelsefulla i diskussionen om tvåspråkighet i Finland.
- Här nedan finns ett par artiklar som handlar om det finskhetsprogram som Sannfinländarna publicerade i september 2022. Vad väcker ärendet för tankar hos er? Öva att argumentera kring sakfrågor i form av muntlig debatt eller debattartiklar. Läs mer här:
<https://www.hbl.fi/artikel/8364a7ae-ecf0-4285-a8eb-c97940205293>
<https://svenska.yle.fi/a/7-10021308>
- Avrunda med en diskussion där den som vill deltar och berättar om sina synpunkter eller eventuella insikter.

Mellan Stockholm och Åbo:

- Läs textutdraget.
- Jag är inte så dum som jag ser ut! Har ni också hört det uttrycket? Eller hört någon säga "Oj, så dum jag är"? Det brukar heta att vi ska låta bli att kalla oss själva dumma – eller någon annan heller, för den delen. Vad lägger ni in i begreppet "dum"? Känner ni igen er i beskrivningen av förutfattade meningar som finns i textutdraget. Vilka erfarenheter har ni av att någon inte tror att ni ska klara av något, eller andra vägen: när blev ni överraskade över vad någon annan visade sig kunna eller veta?
- Gör efterforskningar kring ordet "dumhet". Vilka andra talesätt kring dumhet hittar ni? ("För dumt huvud får kroppen lida" är ett exempel.) Finns det en definition av "dumhet" och vilka synonymer finns det till ordet? I vilka situationer tycker ni det är okej att använda ordet dum eller synonymer till det?
- Ni kan arbeta i mindre grupper, eller variera mellan att arbeta i små och större grupper.
- Sammanställ gärna gruppens infotavla om dumhet, inklusive definition, synonymer, talesätt och regler för hur ni i gruppen använder (eller inte använder) ordet dum eller synonymer till ordet.

Viktiga länkar:

Litteraturstigen: <https://alf.fi/Site/Data/2082/Files/Litteraturstigen/litteraturstigen.htm>

Litteraturstigens frågesport: <https://forms.gle/pfw82xFj62xhpXKw7>

Via länken kommer du till Litteraturstigens frågesport. Den går att använda som introduktion till kartan eller i slutet av en sekvens. Frågesporten finns också på följande sida, bara att skriva ut om ni hellre arbetar med papper och penna.

Åbolands litteraturförening: <https://alf.fi/start/>

Frågesport för utskrift:

Litteraturstigens frågesport

1 Var sjunker en båt?

- 1 Högsåra?
- X Inlö?
- 2 Björkö?

2 Var avfyras ett vapen?

- 1 På en färja?
- X Vid Åbo torg?
- 2 I en kyrka?

3 Någon målar en figur på kyrkväggen. Vad föreställer figuren?

- 1 En söl, eller kanske en mås?
- X En björn, eller kanske en ko?
- 2 En varg, eller kanske en gris?

4 Var ligger "Tyttökallio"?

- 1 På Sandholm?
- X På Sjölö?
- 2 Vid Korpolaisbacken i Åbo?

10 På restauranger används mycket smör. Hur många % vatten fick mejerismöret som Ida kontrollerar innehållia?

- 1 4 %
- X 14 %
- 2 24 %

När du vill kolla om du svarat rätt, gå till alf.fi

5 Litteraturstigens verk utspelar sig ibland vid broar. Vilken skriver Zinoïda Lindén om?

- 1 Domkyrkobron
- X Teaterbron
- 2 Hessundsbron

9 Vad heter ungdomen som klättrar i en kvarn?

- 1 Andra?
- X Anders?
- 2 Anna?

8 Vilken bok utspelar sig vid Egentliga Finlands högsta trappa?

- 1 Linda?
- X Den gula förvandlingsmaskinen?
- 2 Långt till himlens bord?

7 Vad hade personen som ofta vistas i idrottsparken i strumporna?

- 1 Vitlökskluffor?
- X Limekluffor
- 2 Apelsinkluffor?

6 I en av texterna ligger en 13-åring begravd på kyrkogården. Vid vilken kyrka?

- 1 Vid S:t Marie kyrka
- X Vid Utö kyrka
- 2 Vid Kimto kyrka